RIVIERENLAND

MAASDRIEL

gemeentebeschrijving

Monumenten
Inventarisatie
Project

provincie
GELDERLAND

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

..2/

Blad : 2
Betreft : **Ten geleide** (vervolg)

Met betrekking tot het gebruik van de MIP-eindprodukten dient het volgende te worden opgemerkt.

Bij schrijven d.d. 21 september 1989 - nr. WZ89.59395 - WZ/CE404 is de provincie Gelderland accoord gegaan met de samenwerkingsovereenkomst, zoals opgesteld van rijkswege bij schrijven d.d. 11 augustus 1989, nr. U-172.612, inzake de uitvoering van het Monumenten Inventarisatie Project in Gelderland.

In artikel 8 van bedoelde overeenkomst is het gebruik van de eindprodukten geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

"Artikel 8. Gebruik eindprodukten

1. De Provincie is evenals de Rijksdienst ook nadat de eindprodukten als bedoeld in artikel 1, leden a t/m e (*) zijn opgeleverd gerechtigd deze eindprodukten, geheel of gedeeltelijk voor eigen gebruik aan te wenden, te vermenigvuldigen of te publiceren, dan wel, al dan niet tegen financiële vergoeding, voor gebruik aan derden beschikbaar te stellen.
2. De Provincie maakt met derden die zij bij de uitvoering van het Project betrekt zodanige afspraken, dat hen niet de bevoegdheid toekomt, bv. door een beroep op hun toebehorende auteursrechten, in het in het eerste lid omschreven gebruik, geheel of gedeeltelijk te beletten of te belemmeren.
3. De Rijksdienst en de Provincie bevorderen de totstandkoming van openbare publicaties over jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog."

Wij verzoeken u bij het gebruik van de eindprodukten de geraadpleegde bron(nen) te vermelden.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE MAASDRIEL

INHOUDSOPGAVE

		blz.
1.	INLEIDING	3
2.	BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK	4
3.	INFRASTRUCTUUR	6
4.	NEDERZETTINGSSTRUCTUUR	8
4.1.	Algemeen	8
4.2.	Functionele ontwikkelingen - periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	8
4.3.	Stedebouwkundige structuur: - Alem - Kerkdriel - Velddriel - Verspreide bebouwing	10
4.4.	Ontwikkelingen na 1940	14
4.5.	Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	14
4.6.	Typologie uitbreidingen gemeente Maasdriel 1850-1940	18
4.7.	Bijzondere gebieden	18
	GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR	20

1. INLEIDING

De gemeente Maasdriel bevindt zich in het inventarisatiegebied Rivierenland en heeft een oppervlakte van 2.960 hectare.
De gemeente Maasdriel bestaat uit de hoofdkern Kerkdriel, alsmede de kernen Alem en Velddriel (zie afbeelding 1). In 1958 is het door de Maas omgeven gebied rond Alem toegevoegd aan de gemeente, waaraan het zijn huidige benaming Maasdriel ontleent. De Maas vormt de zuid- en oostgrens van de gemeente Maasdriel. De gemeente Maasdriel grenst aan de gemeenten Heerewaarden, Rossum, Kerkwijk, Hedel en de in de provincie Noord-Brabant gelegen gemeenten Den Bosch en Lith.

De gemeente Maasdriel is in de periode 1850-1940 een overwegend agrarische gemeente gebleven. De baksteenfabricage en de mandenmakerij vormden belangrijke bronnen van inkomsten. Daarnaast vonden velen werk in de Maaskanalisatiewerkzaamheden die vanaf 1875 tot in de jaren '30 van de 20e eeuw aanhielden.
Op 1 januari 1990 telde de gemeente Maasdriel 8.667 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Driel omstreeks 1868

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd (± 200.000-120.000 v. Chr.) drong landijs vanuit het noorden de dalen van de grote rivieren binnen. Daardoor werd de loop van de Rijn en Maas naar het westen afgebogen. In de daarop volgende ijstijd, het Weichselien dat ca. 70.000 jaar v. Chr. begon, ontstond een vlechtend riviersysteem met een patroon van zich vertakkende en samenkomende geulen. Omstreeks 10.000 jaar v. Chr. begon het Holoceen en werd het geleidelijk warmer. Naarmate het klimaat verbeterde en het vegetatiedek meer gesloten werd, voerden de rivieren steeds minder sediment aan, waardoor zich enkele hoofdgeulen in de eigen afzettingen begonnen in te snijden. Gaandeweg ontstond een oeverwallen/stroomruggen- en kommensysteem, met zavel en lichte klei op de ruggen, en veen en zware klei in de kommen (zie afbeelding 2). Het patroon van de stroomruggen en kommen werd gefixeerd door de aanleg van de eerste dijken, die in de 10e en 11e eeuw na Chr. heeft plaatsgevonden. Tussen rivier en dijk ontwikkelden zich nadien uiterwaarden.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Maasdriel

Het bodemgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de uiterwaarden, de stroomruggen en de kommen. Het buitendijks gelegen gedeelte was vooral als grasland in gebruik. Het hier aanwezige griendhout werd benut door klompen- en mandenmakerijen. Steenfabrieken wonnen de klei in de uiterwaarden. De smalle stroomruggen waren vooral als bouwland in gebruik. Men teelde er hoofdzakelijk aardappelen en suikerbieten, en in mindere mate haver en tarwe. De kommen die zeer drassig waren, werden in smalle stroken ontgonnen en benut als grasland. Ook hier werd griendhout aangetroffen.

De kommen liggen in het zuidoostelijk gedeelte van de Bommelerwaard relatief hoog. Het overtollige water in de kommen wordt via een ingenieus opgezet afwateringsstelsel, waarin de Drielse Wetering (ca. 1320) een hoofdrol vervult, afgevoerd. De Beemdense Sloot sluit hierop aan. Het Maas-gedeelte ter hoogte van de gemeente Maasdriel is nauwelijks van belang als afwateringskanaal.

De kernen en gehuchten in de gemeente Maasdriel zijn alle gelegen op stroomruggen. Het betreft Alem, Kerkdriel, Hoenzadriel en Velddriel. In de loop der eeuwen zijn de gezamenlijke bouwlandcomplexen van de nederzettingen aaneengegroeid tot een blokvormig essencomplex, waarvan nog gedeelten resteren.

3. INFRASTRUCTUUR

De gemeente Maasdriel werd niet doorsneden met (regionaal) belangrijke handelsroutes. De bandijk en de stroomrug via Velddriel bepaalden de wegenstructuur. Het drassige gebied daaromheen vormde grote beperkingen. De hoofdverbinding over de stroomrug is in het algemeen doorsneden met dwarswegen, die de meanderingen van de Maas accentueren. De wegen in de kommen zijn rechter, en sluiten aan bij het afwateringsstelsel.

De Maas is de belangrijkste waterweg voor de gemeente Maasdriel. Omstreeks 1875 werd de Maasbocht bij de Piekenwaard - tussen Berm en Alem - afgedamd en werd een kanaal gegraven tussen Kerkdriel en Alem. Rond 1930 werd de Maas wederom op diverse plaatsen gekanaliseerd. Bij Alem werd de Maas afgedamd en gekanaliseerd tussen Maren en Het Wild (gemeente Lith). De afgedamde Maasbocht vormt de verbinding tussen de Maas en de Waal. Van de oude voetveren bij Alem, Kerkdriel, Gewande en Hoenzadriel is alleen het veer naar Gewande nog in de vaart. Na de Maaskanalisatie werd een pontveer tussen Alem en Maren in gebruik genomen, dat nog steeds dienst doet.

In 1922 begon de Eerste Drielsche Autodienst bussen te laten rijden via Alem, Kerkdriel en Velddriel naar Hedel. In 1925 reed "De Posthoorn" op hetzelfde traject.

Afbeelding 3
Belangrijkste wegen gemeente Maasdriel omstreeks 1940

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

Van min of meer permanente occupatie van de stroomruggen is zeker sprake vanaf de 8e eeuw. De zuidoostkant van de Bommelerwaard heeft tot in de 20e eeuw te kampen gehad met meanderingen en overstromingen van de Maas. De aanleg van dijken (vanaf de 10e eeuw) en de Drielse Wetering hebben de afvoer en kering van het water beter gereguleerd. De oude handelsroutes tussen Utrecht en Den Bosch verliepen hoofdzakelijk via het aangrenzende Hedel. In de Late Middeleeuwen en de Tachtigjarige Oorlog kende het gebied enige strategische betekenis, doch deze werd vooral bepaald door de forten Crevecoeur en St. Andries, buiten het grondgebied van de gemeente Maasdriel. De bevolking vond zijn bestaan in de landbouw en de visserij. Op bescheiden schaal werd tabak verbouwd.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

Gedurende de eerste helft van de 19e eeuw werd bij Kerkdriel een steenfabriek opgericht. Ook was sprake van een brouwerij. Verder waren er enkele sigaren-, klompen- en mandenmakers.

Periode 1850-1900

In het midden van de 19e eeuw was Maasdriel een overwegend agrarische gemeente. De bevolking leefde vooral van agrarische produkten en de verwerking daarvan. Op een vlasserij werkten tijdelijk zo'n 40 mensen. De sigarenmakerij, de klomp- en mandenmakerij boden werk aan zo'n 50 personen. De industriële ontwikkeling werd echter vooral bepaald door de baksteenfabricage. De steenfabriek bij Kerkdriel bood, tezamen met een in 1870 opgerichte steenfabriek werk aan zo'n 120 mensen. Kort voor de eeuwwisseling werden twee zuivelfabrieken opgericht.
Omstreeks 1880 werd een groot deel van de bebouwde kom van Velddriel door brand verwoest. Ten behoeve van de kanalisatiewerkzaamheden aan de Maas bij Alem (1875) werden vooral schippers ingezet, vanwege de aanvoer van zand.

Periode 1900-1940

De matige groei van het inwonertal (zie afbeelding 4) kan voor een deel verklaard worden uit de hoge vertrekoverschotten. De uitbreiding van de bestaansmogelijkheden in de gemeente Maasdriel bleef beperkt. Een groot deel van de beroepsbevolking bleef aangewezen op de agrarische produktie. De verwerking van agrarische produkten als tabak en zuivel was van geringe betekenis. Een belangrijke groei maakte de produktie van manden door. In 1901 was sprake van 17 mandenmakerijen met een gezamenlijk personeelsbestand van 74 personen. In 1921 werkten op 40 mandenmakerijen zo'n 150 personen. De klompenmakerij en de mandenmakerij boden nadien minder werkgelegenheid. In 1921 was sprake van de oprichting van een knopenfabriek. Hierop werkten ca. 40 mensen. De baksteenindustrie bleef werk bieden aan ruim 110 mensen. In de loop vn de jaren '30 boden de Maaskanalisatiewerken aan velen werk.

Afbeelding 4
Bevolkingsontwikkeling gemeente Maasdriel 1850-1940
(indexcijfers, waarbij in 1850 2.907 inwoners = 100)

4.3. Stedebouwkundige ontwikkeling

De kernen in de gemeente Maasdriel zijn ontstaan op de stroomruggen en kunnen gekarakteriseerd worden als esdorpen. De kernen hebben een lineaire structuur. De bebouwing bevindt zich langs twee en soms meer parallelle wegen, die vorkvormig aaneensluiten.

Alem

Omstreeks 1850 was Alem een kleine bebouwingsconcentratie in de punt van de Maasdijk, gelegen aan de overzijde van de rivier. De kern had een lineaire structuur en kon getypeerd worden als een gestrekt esdorp/dijkdorp. De bebouwing bevond zich verspreid langs de dijk (nu St. Odradastraat) en langs de Leimuidenstraat, die daaraan min of meer parallel loopt. De kerk stond in de punt van de dijk, vanwaar de Veerweg naar het veer over de Maas liep.
In 1875 werd de Maas afgesneden, dwars door de Piekenwaard. Later, omstreeks 1930, werd de Maas bij Kerkdriel recht doorgetrokken naar Maren. Alem kwam hierdoor op een eiland te liggen, dat door de Jan Klingenweg met het "vasteland" is verbonden. In de periode 1850-1940 breidde de bebouwing in de kern Alem zich nauwelijks uit.

Alem omstreeks 1900

Alem omstreeks 1990

Kerkdriel

De kern Kerkdriel werd omstreeks 1850 gekenmerkt door een "raster" structuur. De bebouwing stond langs drie min of meer parallelle wegen: de Maasdijk-Hintham, de Dalemstraat-Mgr.Zwijsenplein-Teisterbandstraat (toen Voorstraat geheten) en de Julianastraat-De Hohorst-Leijensteinstraat (toen Achterstraat geheten). Tussen de dijk en de Dalemstraat-Mgr.Zwijsenplein liep nog een parallele straat, de Molenstraat. De Kromsteeg-Nieuwstraat, de Kerkstraat en de Paterstraat stonden loodrecht op deze evenwijdige straten. De bebouwing bevond zich hoofdzakelijk langs de wegen in het gebied tussen de Voorstraat en de dijk, met name in de omgeving van het Mgr.Zwijsenplein. Dit plein was als het ware een verbrede straat en werd aan het noordelijke uiteinde begrensd door het gemeentehuis en aan het zuidelijke uiteinde door de kerk. In dit gebied heeft de kern de sfeer van een "landstadje". Langs de Krommesteeg, die vanuit de kern in westelijke richting liep, stond een reeks bebouwing.
Tengevolge van de overstromingsramp van 1860 werd een deel van de bebouwing van de kern verwoest. In de periode 1850-1940 verdichtte de bebouwing zich en breidde zich uit binnen het hierboven beschreven rasterpatroon.

Kerkdriel omstreeks 1900

Kerkdriel omstreeks 1990

Velddriel

Velddriel kan getypeerd worden als een gestrekt esdorp. Omstreeks 1850 bevond de bebouwing zich langs twee parallelle wegen, te weten de Voorstraat en de Achterstraat (nu Provinciale weg). Deze wegen sloten in het oosten vorkvormig aaneen. De Valkstraat en de Kapelstraat vormde dwarsverbindingen tussen de Voor-en Achterstraat. Langs de Hondstraat, die vanaf de Achterstraat in noordelijke richting loopt, stond enige verspreide bebouwing.
Omstreeks 1880 werd een groot deel van de bebouwde kom van Velddriel door brand verwoest. In de periode daarna vond wederopbouw en uitbreiding plaats langs de bestaande wegen. De bebouwing verdichtte zich met name aan weerszijden van de Voorstraat.

Velddriel omstreeks 1900

Velddriel omstreeks 1990

Verspreide bebouwing

Hoenzadriel
In het zuiden van de gemeente bevindt zich aan de Maas de bebouwingsconcentratie Hoenzadriel. De bebouwing bevond zich omstreeks 1850 langs twee parallelle assen, te weten de Maasdijk en de Rooijensestraat. In de periode 1850-1940 verdichtte de bebouwing zich enigszins langs deze wegen. De meeste oude dijkbebouwing is in de loop der tijd verdwenen.

Horzik/de Bulk
Reeds in 1850 bevond zich verspreide bebouwing langs de Kromsteeg, Bulkseweg, Horzik. Deze lineaire bebouwingsconcentratie heeft zich in de loop der tijd enigszins uitgebreid.

4.4. Ontwikkeling na 1940
Ook in de gemeente Maasdriel is in de Tweede Wereldoorlog veel bebouwing verwoest. Na de oorlog vond wederopbouw plaats en breidde met name de kern Kerkdriel zich sterk uit tot aan de lijn Bulkseweg-Duitse Weistraat. Velddriel breidde zich verder uit langs de Voor-en Achterstraat, langs de Hondstraat en langs de nieuwe St.Antoniusstraat, die vanaf de Voorstraat in zuidelijke richting loopt.
Met name vanaf de jaren '70 verscheen langs de wegen in het buitengebied veel agrarische bebouwing.

4.5. Karakteristiek geïnventariseerde bebouwing

Wonen
In de gemeente Maasdriel worden in Kerkdriel langs de Hintham kleine dijkwoningen aangetroffen, die zijn gebouwd als noodwoningen na de overstromingsramp van 1860. Van de voorname woonhuizen resteren het dubbele woonhuis van de gebroeders Van Haaren in de Nieuwstraat uit ca. 1890 en de Villa Maria aan de Kievitsham uit ca. 1905, beide te Kerkdriel, en het tot klooster verbouwde eclectische landhuis aan de Voorstraat in Velddriel uit ca. 1850. Verdwenen zijn de in 1911 gesloopte villa van de steenfabrikant Jansen te Alem ca. 1850 en de, in de oorlog verwoeste, neobarokke villa Sophia te Kerkdriel uit 1870.

Werken
Tot deze categorie behoort de stellingmolen Sara Catherina in Kerkdriel uit 1846. Verder bevinden zich in alle dorpen boerderijen, zowel T- als hallehuisboerderijen. In Velddriel en Alem zijn zij gesitueerd langs de hoofdstraat; in Kerkdriel aan de dijk of in het buitengebied. Veel boerderijen van het langgeveltype (Brabantse invloed) met dwarsdeel bevinden zich langs de dijk.
In Kerkdriel bevindt zich nog een van de laatste landarbeiderswoningen aan de Hoorzik.

Infrastructuur
In Alem en in Kerkdriel bevindt zich een veerhuis. Het veerhuis in Kerkdriel is sterk aangetast.

Maatschappelijke voorzieningen

In de gemeente Maasdriel komen bijna geen vooroorlogse kerken meer voor. Twee hebben de oorlog overleefd, te weten de neogotische kruiskerk in Alem uit 1872-75 en de tot kerk omgebouwde voormalige school in Hoenzadriel uit 1938 naar een ontwerp van de Fa. W. Snel en zonen uit Hilversum. De twee verwoeste kerken in Kerkdriel en de verwoeste kerk in Velddriel zijn na de oorlog herbouwd in de stijl van de Bossche respectievelijki Delftse School.

In Velddriel staat een voormalig klooster, waarvan de eclectische kapel dateert uit 1928 naar een ontwerp van H.M. Vorstermans uit Den Bosch.

In Alem ligt een particuliere grafheuvel uit ca. 1870 van de familie Jansen, eigenaren van de steenfabriek Rossum.

Voormalige scholen bevinden zich in Hoenzadriel (alleen de onderwijzerswoning; de school is verbouwd tot kerk) uit 1907 naar een ontwerp van G.G. Lodder uit Zaltbommel; in Velddriel uit 1880 naar een ontwerp van H.J. van Tulder uit Tilburg; in Kerkdriel uit 1893 heel misschien ontworpen door W. van den Anker, en in Alem uit ca. 1900.

Kerkdriel heeft een neorenaissance gemeentehuis dat dateert uit 1887 naar een ontwerp van D. Semmelink uit Nijmegen;, een jugendstil postkantoor uit 1905 naar ontwerp van E.G. Wentink uit Utrecht en een polderhuis uit ca. 1880.

Alem kent twee herdenkingsmonumenten, waarvan er één verwijst naar de Tweede Wereldoorlog en één naar de heilige St. Odrada, wier lichaam zich op wonderbaarlijke wijze verplaatste van het Belgische Balen naar Alem.

Tegen het veerhuis in Kerkdriel is een gietijzeren urinoir geplaatst, de laatste van de zeven, die er in dit dorp waren.

Kaart 1
TYPOLOGIE UITBREIDINGEN GEMEENTE MAASDRIEL 1850-1940

Kaart 1a
TYPOLOGIE UITBREIDINGEN GEMEENTE MAASDRIEL 1850-1940

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Maasdriel 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
- Lineaire ontwikkelingen		
□ □ □	- functie: gemengd of wonen - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen	

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisaties zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

Karakteristieke gebieden

Structuren van bouwkunst en stedebouw van vóór 1850 en na 1940 die een bijzondere kwaliteit hebben worden aangeduid met de kwalificatie "karakteristieke gebieden". Het betreft gebieden waarvan de hoofdelementen dateren van voor 1850 of na 1940, die ook daarna herkenbaar zijn gebleven.

In de gemeente Maasdriel komen geen bijzondere en karakteristieke gebieden voor.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

I. **Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:**
   1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
   2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
   3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
   4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)

II. **Bijzondere historische betekenis, zoals:**
   1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
   2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;
   3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)

III. **Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:**
   1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
   2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
   3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel

IV. **Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

V. **Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijksarchief in Gelderland
* Katholieke Universiteit Nijmegen, Faculteit der Beleidswetenschappen
* Bibliotheken Provincie Gelderland
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
* Gemeente Maasdriel

Afbeeldingen

*	Afbeelding 1	Gemeente Driel omstreeks 1868
*	Afbeelding 2	Geomorfologische kaart gemeente Maasdriel
*	Afbeelding 3	Belangrijkste wegen gemeente Maasdriel omstreeks 1940
*	Afbeelding 4	Bevolkingsontwikkeling gemeente Maasdriel 1850-1940
*	Kaart 1	Typologie uitbreidingen gemeente Maasdriel 1850-1940

Kaartmateriaal

* Bodemkaart 1/50.000, 1970
* Topografische kaart 1/25.000 en 1/50.000, diverse jaargangen
* Kaartenboek van Gelderland, 1843
* J. Kuijper, Gemeente-atlas van Gelderland 1868, Leeuwarden, 1970

Literatuur

* Boxtel, A.C. van, *Felle brand verwoest groot deel van de kom van Velddriel, in: Drielse vertellingen, 1984*

* Boxtel, A.C. van, *Maaskanalisatie 1870-1955; schippers brachten zand heen en weer, in: Drielse vertellingen, 1985*

* Heeswijk, J.H.G.J. van, *De straat waarin wij wonen,m in: Drielse vertellingen, 1984*

* Heeswijk, J.H.G.J. van, *De Dorpswaard, in: Drielse vertellingen, 1985*

* Hoensel, A. van, *Concurrentie in het busvervoer,' in: Drielse vertellingen, 1987*

* Vermeulen, F.A.J., *De monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Gelderland; de Bommelerwaard*, Den Haag, 1974

Oosterbeek, 1993

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326